

Abstrakt

Venkovská zástavba v prostoru kraje Vysočina prodělala během 19. století zásadní změnu, spočívající v přechodu od roubených konstrukcí ke zděným. V jihozápadní části kraje proběhl tento přechod již na počátku 19. století, což byl zřejmě důsledek vysokého podílu zděných konstrukcí ve starší zástavbě. V severovýchodní části území byly roubené stavby úředně tolerovány až do pozdního 19. století a to zejména z důvodu rozvolněné zástavby ve vyšších polohách, kde dřevěné stavby nepředstavovaly tak vysoké požární riziko jako v sevřenější vesnické zástavbě. Během 19. století prošly zděné stavby složitým vývojem, který umožňovala jejich dosti variabilní materiálová podstata. Jak se ukázalo na zaznamenaných historických objektech, byly dílčí přestavby běžné průměrně ve frekvenci jedné až dvou generací. Z těchto důvodů bylo také nutné posuzovat všechny dochované objekty z pohledu stavební historie, neboť všechny nálezové situace jsou výsledkem řady překrývajících se stavebních etap. Vývoj ovlivněný zejména protipožárními nařízeními probíhal v mnoha rovinách. Nejzásadnější z nich byla změna materiálu stěn a pozvolné oddělení krovu od stropní konstrukce. Výraznou proměnou také prošlo vytápění domů, které probíhalo na začátku 19. století nepřímo z prostoru černé kuchyně a na konci století již přímo z obytného prostoru, kde byl umístěn sporák napojený do tahového komínu. V souvislosti s tím došlo k výrazným dispozičním změnám. Obytné prostory byly na počátku zkoumaného období přimknuty k černé kuchyni. Se zaváděním tahových komínů od poloviny století se ale zvyšuje počet obytných prostor v domech a historicky tradiční trojdílná dispozice je nahrazována složitějšími strukturami, podřízenými již pouze požadavkům stavebníka (v rámci práce jsem také podrobně zdokumentoval a popsal několik ojediněle dochovaných černých kuchyní a pokusil se stanovit jejich vývojovou linii). Dalšími změnami prošly i stropy, klenby, krovy a rovněž štuková výzdoba průčelí domů, která patřila od počátku rozvoje zděných staveb k běžné umělecko řemeslné součásti domů. Původní inspirace výzdoby v nadčasově koncipované slohové architektuře však byla zároveň důvodem jejího zániku, neboť ve venkovském prostředí spíše než nadčasovost převažoval praktický duch. V rámci frekventovaných přestaveb tak drtivá většina štukové výzdoby již počátkem 20. století zanikla a dodnes ojediněle dochované příklady jsou již jen málokdy originálními štukatérskými díly z doby vzniku. Nositeli vývoje zděných staveb byli především venkovští stavitelé a zedničtí mistři. Mapování jejich činnosti se ukázalo být jedním z nejefektivnějších metodických přístupů k tématu. Jak totiž vyplynulo z výzkumu, vývoj staveb neprobíhal rovnoměrně, ale byl vždy závislý na inovacích přinášěných právě staviteli. Práce obsahuje seznam zhruba stovky z nich i s uvedením bydliště a doby jejich působení. Součástí práce je též katalog s rozborem několika desítek dochovaných historických objektů, jejichž zaměření jsou součástí obrazové přílohy. Vybrané objekty pocházejí zejména z prostoru kolem historické hranice mezi Čechami a Moravou, který byl badateli vždy výrazně opomíjen. Práce má svým regionálně širokým vymezením poskytnout zejména výchozí materiál pro další regionální badatele, kteří věnují pozornost menším územím a zároveň již nebudou mít možnost některé zanikající stavby sami dokumentovat.